

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Природничо-економічний факультет

Кафедра географії та методики її викладання

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
БАСЕЙНУ Р. СМОТРИЧ У ВЕРХНІЙ ТЕЧІЇ**

Виконала: здобувачка освіти 2 курсу Geo1-M23 групи
Спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

ДРАПАТА Аліна Миколаївна

Керівник: Касіяник Ігор Петрович, к.г.н., доцент

Рецензент: Лісовський Андрій Сергійович, к.г.н.,
старший викладач

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ПТК		природний територіальний комплекс
ЗСО	—	заклад середньої освіти
ККД	—	коефіцієнт корисної дії
Кап	—	коефіцієнт антропогенного перетворення
ОТГ	—	об'єднана територіальна громада
МАН	—	мала академія наук

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФАХОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.	7
1.1. Сутність поняття «землекористування»	7
1.2. Структура землекористування.....	13
1.3. Методика проведення досліджень.	15
1.4 Умови безпечної роботи при здійсненні досліджень.....	18
РОЗДІЛ 2. ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В МЕЖАХ ВЕРХНЬОЇ ЧАСТИНИ БАСЕЙНУ Р.СМОТРИЧ.....	24
2.1. Структура сільськогосподарського землекористування.....	24
2.2. Структура селітебного та промислового землекористування.....	32
2.3. Структура лісогосподарського, водного та природоохоронного землекористування.....	35
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНИХ УМОВ СЕРЕДОВИЩА, ЗУМОВЛЕНІ ВПЛИВОМ СИСТЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ.....	42
3.1. Екологічна збалансованість регіональної системи землекористування.	42
3.2. Розвиток деструктивних процесів у ландшафтах.....	46
3.3. Перспективи розвитку екологічно-безпечного природокористування.	49
РОЗДІЛ 4. ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ГЕОГРАФІЇ.....	52
4.1 Фактичний матеріал в при формуванні інформаційних компетентностей..	52
4.2 Застосування матеріалу дослідження при реалізації діяльнісного підходу.	53
4.3. Дослідження землекористування як формат дослідницької позакласної роботи	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Земля є головним ресурсом для життя суспільства. Від умов її використання залежить комфорт проживання населення та збереження довкілля. Нераціональне використання земель є проблемою що потребує нагального вирішення.

Земельні ресурси розглядають передусім, як засоби розвитку сільського господарства, однак у сучасних реаліях це розмісницький, рекреаційний, промисловий ресурсний засіб, формат реалізації якого потрібно визначати залежно від конкретного регіонального розміщення. Дослідження структури землекористування певної місцевості дозволяє виявити її відповідність до особливостей конкретного ландшафту та встановити якість такого землекористування.

Верхів'я басейну р. Смотрич, виступає базою для оптимізації регіональної системи природокористування, оскільки частка земельних ресурсів тут суттєво перевищує усі інші ресурси разом узяті й відповідно визначає господарську спеціалізацію регіону.

Важливе місце землекористування у змістовій структурі освітнього процесу з географії у середній школі вимагає організації локальних досліджень для формування фактичної та ілюстративної бази для застосування краєзнавчого принципу та діяльнісного підходу в його організації.

Вказані причини визначили необхідність здійснення дослідження, присвяченого питанням оптимізації структури землекористування в межах досліджуваної території.

Мета дослідження: геопросторова характеристика структури землекористування верхній частині басейну р. Смотрич, оцінка ступеня її збалансованості та розробка практичних рекомендацій до використання одержаних результатів.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

- визначення теоретичних основ дослідження землекористування як географічного та освітньо-методичного явища;
- проаналізувати структуру землекористування в розрізі різних фізико-географічних та адміністративних таксонів;
- виявити вплив структури землекористування на прояви регіональних негативних процесів ;
- охарактеризувати перспективи використання отриманих у процесі дослідження результатів для імплементації в систему освітньої діяльності з географії;

Об'єктом дослідження виступає система землекористування в межах верхньої частини басейну р. Смотрич.

Предметом дослідження є відповідність землекористування до провідних екологічних параметрів.

Методи дослідження. Для вивчення умов ефективного застосування методу проєктів при вивченні географії у старшій школі застосовувались бібліографічний аналіз, педагогічний експеримент, педагогічне спостереження, вивчення педагогічного досвіду та ін.

Наукова новизна – встановлення регіональних особливостей структури землекористування у верхній течії басейну р. Смотрич та розробка методів застосування краєзнавчого матеріалу при організації освітнього процесу з географії у середній школі.

Практичне значення – оцінка збалансованості системи землекористування північної частини басейну р. Смотрич та розробка рекомендацій для її покращення.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні положення дипломної роботи доповідались і обговорювались на науковій конференції, а саме: на підсумковій науковій конференції студентів та магістрантів.

Публікації. Основні положення дипломної роботи опубліковані в збірниках наукових праць підсумкової наукової конференції студентів та магістрантів.

Структура та обсяг роботи. Робота включає 64 аркушів текстового матеріалу складаючись зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 43 найменування і додатків.

ВИСНОВКИ

Землекористування є важливою сферою географічних досліджень спрямованих на вирішення регіональних економічних та екологічних проблем, а також освітнім змістовим компонентом роль якого часто недооцінюють в системі компетентісної підготовки здобувачів середньої освіти. Вивчення регіональних аспектів землекористування дозволяє використовувати результати як для вирішення господарських потреб так і для активізації мотиваційного компоненту в освітній діяльності та для реалізації діяльнісного підходу з ініціативними дослідженнями.

Землекористування верхньої частини басейну р. Смотрич є результатом взаємодії господарської системи та природніх умов. Сформована його структура в межах регіону дослідження демонструє риси неоптимальності та деструктивності при аналіз головних параметрів.

Землі сільськогосподарського призначення є головним фактором деструктивного впливу. Найбільші площі досліджуваної території сконцентровані саме під сільськогосподарськими угіддями. Оптимізація площ та методик с/г землекористування є важливою задачею для регіонального менеджменту та автохтонних жителів для потреб збереження довкілля та задоволення суспільних потреб.

Показники структури землекористування верхньої течії басейну р. Смотрич істотно відхиляються від норми. Наслідком є прискорення деструктивних змін у ПТК та погіршенні умов проживання місцевого населення.

У системі регіональної оптимізації землекористування провідним виступає ландшафтний фактор, який включає:

- ідентичність використання земель до структури ландшафтів;
- ландшафтно-контурне проєктування землекористування;
- реалізацію сівозмін залежно від особливостей ґрунтового покриття і динаміки рельєфотворчих процесів;
- Фітомеліорація ґрунтового покриття.

За умови здійснення оптимізаційних заходів зі структури ріллі в межах еталонної території можна вилучити близько 19%. З них в категорію лучно-пасовищних угідь доцільно перевести близько 11 %, перетворити у лісогосподарські угіддя – до 6% та близько 2% трансформувати в у фруктові сади зі збереженим трав'яним покривом.

Використання матеріалів дипломної роботи в освітній роботі дозволить мотивувати освітній процес при вивченні тем: «Аграрні відносини» у 9-класі та «Ґрунтові ресурси України і своєї місцевості» у 8 класі. Розроблені наочності та статистичні дані можна використовувати, як засоби реалізації діяльнісного підходу в організації навчання. Основи зробленого дослідження можуть виступати базою для краєзнавчих досліджень у системі позакласної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О.М. Екологічне картування. / О.М.Адаменко, Г.І. Рудько, Л.М. Консевич. – Івано-Франківськ: ІМЕ, 2003. – 580 с.
2. Анучин В.А. Основы природопользования: теоретический аспект / В.А. Анучин – Москва: Мысль, 1978. – 293 с.
3. Баженов Л.В. Про заселення середнього Подністров'я в IX-XI ст. / Л.В.Баженов // Матеріали IV Міжнародної конференції студентів і молодих вчених. – 1996р. – С. 177–178.
4. Барановський В.А. Екологічний фактор сталого розвитку / В.А. Барановський // Екологічний вісник. – 2003. – Травень-червень. – С. 27–30.
5. Бахмат М.І. Природні кормові угіддя області / М.І. Бахмат // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський (8-9 червня 1988р.) – 1988р. – 224 с.
6. Бибилов С.Н. Хозяйственно-экономический комплекс развитого Триполья / С.Н.Бибилов // Советская археология. – М: Наука – 1965. – № 1. – С. 48–62.
7. Брилінський С.М. Захисне лісорозведення / С.М. Брилінський // Екологічні аспекти охорони родючості ґрунтів і навколишнього природного середовища: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18-19 травня 2006р.). – Т.: Воля, 2006. – С. 22–26.
8. Винокур І.С. Природне середовище і продуктивні сили Поділля від кам'яного віку до середньовіччя / І.С. Винокур // Проблеми екології Поділля. Тези доповідей наукових конференцій. – Кам'янець-Подільський. – 1989р. – С. 242–243.
9. Воропай Л.И. Эрозионные процессы на среднем Приднестровье / Л.И. Воропай Н.А. Куница // Вестник Москов. ун-та, серия V. География. – 1965. – № 5.

10. Воропай Л.И. Методологические основы разработки проблем рационального природопользования / Л.И. Воропай // Физическая география и геоморфология. – Вып. 25. – Киев: В.Ш., 1981. – С. 3–10.
11. Гавриленко Е.П. Ландшафтно-экологическое обоснование территориальных схем природопользования / Е.П. Гавриленко. – К.: Фитосоциоцентр, 2003. – 188 с.
12. Галицкий В.И. Оптимизация природной среды. / В.И. Галицкий – К.: Наук. думка, 1989. – 170 с.
13. Географічна енциклопедія України – К.: Українська Енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1993. Т.3. – 480 с.
14. Генсірук С.А. Регіональне природокористування. / С.А. Генсірук – Львів: Світ, 1992. – 335 с.
15. Геренчук К.И. Подольские Толтры / К.И. Геренчук // Известия Всесоюзного географического общества. – Москва, 1949. Т.81. Вып. 5.
16. Геренчук К.І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів / К.І. Геренчук, М.М. Койнов, П.М. Цись. – Львів: Видавництво ЛУ, 1964. – 222 с.
17. Геренович В.О. Кам'янецьчина. – Ч.1. – Природа / В.О. Геренович – Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Т.1. Кам'янець на Поділля, 1926. – С. 42–48.
18. Гільберг Т.Г. Зміни структури сільськогосподарського виробництва Хмельницької області / Т.Г. Гільберг // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – Вип. 138: Географія. – Чернівці: ЧНУ, 2002. – С. 167–180.
19. Гільберг Т.Г. Рекреаційне господарство Хмельницької області // Т.Г. Гільберг – Географія та основи економіки в школі. – 2002. – № 1. – С. 43–44.
20. Голубець М.А. Суть поняття оптимізації / М.А.Голубець // Антропогенні зміни біогеоценотичного покриву в Карпатському регіоні. – Київ: Наук. думка, 1994. – С. 113–119.

21. Городецький С.І. Сільське господарство Поділля перед світовою війною / С.І. Городецький – Вінниця, 1929. – 206 с.
22. Гуцал А.Ф. Сільськогосподарське виробництво доби раннього заліза Середнього Подністров'я / А.Ф. Гуцал // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції (Кам'янець-Подільський, 8 – 9 червня 1988р.). – м. Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 178–179.
23. Даниленко О.А. Програма використання та охорони земель – важлива складова земельної реформи / О.А. Даниленко // Землевпорядний вісник. – 2005. – № 2. – С. 24–27.
24. Декларація міжнародної конференції ООН «Навколишнє середовище і розвиток» // Український екологічний вісник. – №3. – К: Ойкумена, 1992. С. 12 – 35.
25. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. / Г.І. Денисик – Вінниця: Арбат, 1998. – 289 с.
26. Денисик Г.І. З історії розвитку сільськогосподарських ландшафтів Поділля / Г.І. Денисик // Проблеми економічної географії Поділля: Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський. – 1988 – С. 149–150.
27. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. – 184 с.
28. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: Толстоухов (головний редактор) [та ін.] – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007–2008.
29. Екологічне право України: Навч. Посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 352 с.
30. Екологічний потенціал наземних екосистем / за ред. М.А.Голубця – Львів: Поллі, 2003. – 180 с.
31. Екологія і екологічне законодавство України / за ред. В.І. Андрейцева – К.: Юрінком Інтер, 1997. – 560 с.
32. Журба І.Є. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу Хмельницької області та економічна ефективність його використання / І.Є. Журба // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: вид-во ТДПУ, 2002. – №1. – 224 с.

33. Завальнюк О.М. Структура сільськогосподарських угідь Поділля у дожовтневий період / О.М. Завальнюк, А.О. Леоненко // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції (Кам'янець-Подільський 8-9 червня 1988р.). – Кам'янець-Подільський, 1988 – С. 16–17.

34. Закон України «Про загальну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки». – К., 2000. – 27 с.

35. Заповідне Поділля. Краєзнавчі нариси / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця: Тезис, 2000. – 104 с.

36. Заповідні перлини Хмельниччини / Під. ред.. Т.Л. Андрієнко. – Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006. – 220 с.

37. Картографическое обоснование территориального планирования / Під ред. Л.Г.Руденка. – К.: Наукова думка, 1984. – 168 с.

38. Касіяник І.П. Еколого-географічний аналіз та оцінка антропогенної перетвореності ландшафтів у межах Національного природного парку «Подільські Товтри» / І.П. Касіяник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль: вид-во ТНПУ, 2007. – №1. – 224 с.

39. Кіпач Ф.Я. Метризація екологічного стану земельних ресурсів лісостепових ландшафтів / Ф.Я. Кіпач, С.І. Кукурудза. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 119 с.

40. Кияк С.Р. Ландшафтні принципи обґрунтування проектів контурно-меліоративного землеробства / С.Р. Кияк // Проблеми екології поділля. Тези доповідей наукових конференцій. М. Кам'янець-Подільський. – 1989р. – С. 148 – 150.

41. Ковалишин Д.І. Екологічні наслідки осушення ґрунтів Подільської височини / [Д.І. Ковалишин, Й.М. Свинко, І.В. Мацько, Н.М. Брус] // Проблеми охорони природи і відтворення природно-ресурсного потенціалу Західного Поділля. Тернопіль, 1990. – Т.2. – С. 17–19.

42. Ковальчук С.І. Товтрове пасмо Поділля: проблеми охорони і природокористування // С.І.Ковальчук – Охорона і менеджмент об'єктів неживої природи на заповідних територіях.» (сmt Гримайлів, 21-23 травня 2008). – Гримайлів-Тернопіль: «Джура», 2008. – 340 с.

43. Концепція екологічної освіти України. – Київ, 2001. – 23 с.

44. Маринич О.М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України // [О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко, П.Г.Шищенко] // Український географічний журнал. – 2003. – № 1 (41). – С.16–20.

45. Москалюк К. Геоморфологічне районування Подільських Товтр // К. Москалюк. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ. – №1. – 2007. – 224 – С. 45–56.

46. Назаренко І.І. Ґрунтознавство: Підручник / І.І. Назаренко, С.М. Польчина, В.А. Нікорич. – Чернівці, 2003. – 400 с.

47. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2000 році. – К.: Видавництво Раєвського, 2001. – 184 с.

48. Одум Ю. Екологія. – В 2-х томах. / Ю. Одум. – Москва: Мир, 1986. Т.1. – 326 с.; Т.2 – 376 с.

49. Паньків З.П. Земельні ресурси: Навчальний посібник / З.П. Паньків. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 272 с.

50. Писаренко М.В. Основні підходи до оптимізації структури агроєкосистем / М.В. Писаренко, А.В. Калініченко, Ю.В. Шмиголь // Агроєкологічний журнал. – 2005. – № 4. – С. 3–5.

51. Природа Хмельницької області / Під. ред. проф. К.І. Геренчука – Львів: Вища школа, 1981 – 128 с.

52. Радзієвський В.О. Збруч – річка єднання. Путівник / В.О. Радзієвський. – Львів: Каменярь, 1969. – 176 с.

53. Радзієвський В.О. Медобори. Путівник / В.О. Радзієвський, В.О. Бурма. – Львів: Каменярь, 1971. – 184 с.

54. Радиация. Дозы, эффекты, риск. Пер. с англ. – М.: Мир, 1990. – 79 с.
55. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник / В.П. Руденко. – К.: ВД «К. – М. Академія» - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 569 с.
56. Середнє Придністров'я / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця, ПП. «Видавництво «Теза», 2007. – 431 с.
57. Статистичний щорічник Хмельницької області / В.В. Скальський. – Головне управління статистики в Хмельницькій області. Хмельницький, 1992 – 2008.
58. Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика (на матеріалах Тернопільської області) / Л.П. Царик. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 256 с.
59. Швебс Г.И. Контурное земледелие / Г.И. Швебс. – Одесса, 1985. – 55 с.
60. Швебс Г.И. Территориальная организация землепользования и мелиорация земель / Г.И. Швебс // Физическая география и геоморфология. – 1987. – Вип. 34. – С. 96–100.
61. Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. Монографія / П.Г. Шищенко. – Киев: Фитосоциоцентр, 1999. – 284 с.
62. Шищенко П.Г. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території України на основі картографічного моделювання / П.Г.Шищенко, В.А.Барановський // Регіональні екологічні проблеми: Зб. наук. пр. – К.: ВГЛ «Обрії», 2002. – С. 17–19.
63. Янковська В.Л. Стійкість біоти до антропогенного навантаження: методичні і прикладні аспекти / В.Л. Янковська // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль, 2002. – С. 66–68